

VOJENSKÉ ROZHLEDY

ČÍSLO 5.

ROČNÍK XVI.

KVĚTEN 1935

ČÁST VŠEOBECNÁ

Redaktoři: Brig. generál Jiří Birula a podplukovník gšt. František Pobunek.

Doc. Dr. Jaroslav Prokeš:

Prameny k vojenským dějinám v archivu ministerstva vnitra.

(Přednáška na výroční valné schůzi Kruhu pro studium čs. dějin vojenských při Vědeckém ústavu vojenském 28. února 1935.)

Nelze zajisté tvrditi, že by nebylo u nás zájmu o vojenské dějiny, speciálně o vojenské dějiny československé. A možno snad říci, že je u nás o tyto dějiny více zájmu, než jejich skutečného pěstování, nebo aspoň, že výsledky našeho pěstování vojenských dějin československých, jak vyplývá z poznámek tisku a z rozličných diskusí, nevyplňují požadavků těch, kteří mají o ně zájem.

Jisto je, že zájem, zvláště zájem širšího kruhu osob, je důležitým předpokladem pro zdar práce, ať už jde o jakoukoliv práci, neboť poskytuje velmi cennou morální a i jinou podporu. Arci ne každý zájem. Nejsou řídké případy, že se zájem uplatňuje naopak rušivě a škodlivě, že práci překáží a dokonce ji i znemožňuje, jde-li o zájem, diktovaný postranními a strannými cíli, nebo o zájem nedisciplinovaný, t. j. o zájem, jenž postrádá znalostí základních předpokladů o věci, k níž se upíná, a činí proto požadavky, jež jsou pro tu dobu nebo vůbec nesplnitelné, po př. vznášejí výtky zcela neoprávněné.

Z některých diskusí, jež se vyskytly v našem tisku od převratu, vyplývá nad slunce jasně, že o vojenských dějinách československých a jejich pěstování, studiu, existují mnohé nesprávné představy, a to namnoze c nejzákladnějších věcech. Nejsou řídké případy, že se vojenské dějiny zaměňují za dějiny válečné, po př. za dějiny válečnictví, jež tvoří jen část dějin vojenských, majících obsah daleko širší a i hlubší; tato záměna souvisí snad z části také s tím, že se v němčině pojem: „Krieg“, jenž se v češtině překládá jednoznačně: válka, válečný, vztahuje nejen na okruh zjevů válečných, nýbrž vojenských vůbec. Válka a válečné události tvoří vskutku jen výsek z daleko rozsáhlejší oblasti zjevů vojenských a dodejme také: výsek stavu výjimečného, neboť, aspoň s našeho stanoviska, cílem vojenské organisace není válka, nýbrž naopak její zabránění, zabezpečení míru jakožto stavu normálního, pro něž válka slouží jen jako výjimečný

a krajní prostředek. Válečné dějiny, rozumíme-li tomuto pojmu v duchu českého jazyka, byly by torsem, a to torsem pokriveným nedbáním vojenského stavu předválečného, jenž je přece základní podmínkou pro vedení války.

Nezřídka se pak pohlíží na vojenské dějiny jako na věc, která je sama o sobě, jako na zvláštní samostatnou disciplinu. Souvisí to snad z části s tím, že se tyto dějiny chápají příliš jednostranně pouze jako dějiny určitého stavu, vojska a vojáků, jež se týkají jen jeho. Není zajisté potřeba obšírněji dovozovati, že takováto představa byla by zcela nesprávná a falešná. Je sice pochopitelné, že příslušníci armády mají, nebo by aspoň měli mít k vojenským dějinám z věcných i citových důvodů nejblíže vztah, leč tento vztah se neomezuje a nemůže omezovati jen na ně. Vskutku pak vojenské dějiny nejsou zvláštní samostatnou disciplinou, nýbrž tvoří nerozlučnou součást dějin obecných, neboť vývoj vojenství je v nerozlučné a neoddělitelné souvislosti s vývojem ostatním, kulturním i materiálním. Znamená to tedy, že i vojenské dějiny nutno pěstovati historicky, t. j. za všech předpokladů, které historická věda vyžaduje, historickou metodou a s historickým citem, t. j. uměti se sít s duchem dějinného vývoje v tom či onom časovém období a vykládat a pochopit určitou vývojovou periodu především z ní, z jejího stavu, úrovně a prostředků. Jinak je pěstování vojenských dějin, jako studium kterýchkoli jiných odvětví dějin, čirým diletantismem, jenž věci nejen neprospívá, nýbrž škodí, poněvadž svádí k mylným představám a diskredituje předmět, jímž se zabývá. Doklady toho nejsou v naší literární produkci z oboru vojenských dějin právě řídké.

Je tedy nutným základním předpokladem, že vojenské dějiny může se zdarem pěstovati jen ten, kdo ovládá náležitě jak historické, abych tak řekl, řemeslo (metodu), tak i má s dostatek historického smyslu. To je *primum necessarium*. Bez něho pěstovati vojenské dějiny, na komando, přidělením, vede asi k týmž výsledkům, jako kdyby nevojákovi bylo uloženo veleti divisi. Pro vojenského historika, t. j. historika, zabývajícího se vojenskými dějinami, je arci ještě *secundum necessarium*, nutnost znalosti určitých základních odborně vojenských pojmů a hledisek, aby mohl se stanoviska vyšší kritiky posouditi a zvážiti historický vojenský materiál a dospěti k správným a přesným závěrům, jež jsou ostatně cílem každé práce historické. Požadavek znalosti základních odborně vojenských předpokladů, jenž se vznáší na vojenského historika, jest přirozený a není zvláštností jen při vojenských dějinách. Historik, zabývající se na př. náboženskými dějinami, musí mít základní znalosti psychologické a theologické, historik, pracující v dějinách průmyslu, musí mít základní znalosti z oboru technického a výrobního vůbec atd. To je požadavek samozřejmý, poněvadž by jinak historik nemohl postupovati a hodnotiti historické jevy a události náležitě kriticky.

Jak jsem tedy naznačil, není pěstování vojenských dějin ani povinností, ani výsadou jen vojáků z profese, neboť i když vojáci stojí vojenským dějinám věcně i citově snad nejbliže, nemají vojenské dějiny jak svým obsahem, tak i svým dosahem význam jen pro ně a krom toho jejich pěstování, má-li přinésti náležité výsledky, nezbytně vyžaduje odborné znalosti historické, neboť jde především o historii. Ideálem bylo by zajisté, kdyby vojenské dějiny pěstoval voják, odborně školený historicky. Aby nevzniklo snad nedorozumění, dodávám, že pod pojmem „odborně školený historicky“ nerozumím pouhé absolutorium historického

studia universitního, třebas doplněné doktorátem nebo státní zkouškou z historie; tento, byť žádoucí, po příp. nezbytný předpoklad a základ musí být provázen i určitými osobními vlastnostmi a schopnostmi, jež teprve dodávají odbornému školení vyšší hodnotu. Po této stránce neplatí ani služební léta, ani větší příkaz.

Naznačený ideál spojení vojáka a odborného historika v jedné osobě je v praxi, alespoň u nás, velmi řídký, a proto je nutné se mu přiblížiti spoluprací vojáků a odborných historiků; lze ostatně očekávati, až se tradice naší armády prohloubí a prodlouží, že se také v ní dostaví více porozumění a opravdu historicky odborného studia vojenských dějin. Nebudíž mi, prosím, vykládáno ve zlé, že opětovně zdůrazňuji odborně historické pěstování vojenských dějin. Ale tento požadavek je tak základní, že jej třeba akcentovati znovu a znovu, zvláště, když nechybí příznaků, že někteří jsou ochotni tento první předpoklad přezíratí nebo dokonce odmítati. Jinak, opakují, nebudeme mítí vědeckých vojenských dějin a diletantské vojenské dějiny nebudou nejen ku prospěchu, nýbrž jen na škodu.

Požadavek „vědeckých“ a „odborně historických“ vojenských dějin není žádnou zaklínací formulí nebo strašákem, aby odpuzoval nepohodlné nebo zakládal výsadu. Nezmiňoval bych se o tom a vůbec tento úvod, třebas souvisí úzce s thematem mé přednášky, nebyl by býval vznikl, kdyby nebyla bývala nedávno vyslovena tak nesprávná a falešná představa odborného historika, podle níž je odborný historik při pěstování vojenských dějin vlastně nejhlavnější překážkou. Na štěstí však naznačené vyličení historika, třebas navenek zdánlivě duchaplně vtipné, je v úplném rozporu se skutečností, zvláště s dnešní skutečností. Naše mladší generace historická je už značně vzdálena medievalistickému duchu dřívější periody historiografické, který ostatně, jak nutno podle práva a spravedlnosti dodati, nebyl snad nějakou podivínskou odbornickou hříčkou a kratochvílí, nýbrž zcela nezbytným základem pokroku historického poznání a nové historické metody opravdu vědecké, t. j. metody, která vede nejspolehlivěji k poznání pravdy, nejvyššího mravního postulátu vědecké práce, pokud ovšem takovéto poznání je dnes vůbec možné. Naše mladší generace historická obrací se převážnou měrou k novějším a i nejnovějším dějinám a má pro ně plné porozumění a pochopení. Postup jejich prací nemůže býti ovšem tak rychlý, jak by si snad mnozí, s podstatou a podmínkami historické práce blíže neobeznámení, přáli. A nutno konečně historikům prominouti, že si v současných dějinách počínají opatrně; nevede je k tomu snad odpor nebo přezírání, nýbrž prostá skutečnost, že vskutku objektivní poznání přítomnosti je krajně nesnadné, jednak pro nepřístupnost velké části pramenů, jednak pro obtíž, zaujmouti opravdu nestranné stanovisko. Ale přes to ani tohoto svého úkolu se dnešní historik nezříká. O tom bylo by lze uvéstí množství dokladů.

Dnešní mladší historická generace opustila také heslo pěstování historie pro historii a spatřuje smysl své práce sloužiti jí též dnešnímu životu a potřebám, třebas i jejím prvním cílem je poznání minulosti, jak opravdu byla. Služba přítomnosti nesmí však znamenati zpronevěru na základním ideálu vědy historické, jako vši vědy vůbec, jímž je zjištění pokud možno objektivní pravdy, kterýžto ideál zůstává i nám neproměnně pevný. Zřetel k dnešním potřebám nemůže pak také odvésti historika od snahy poznati celý dějinný vývoj, historik se nemůže omeziti jen na ur-

čítá themata, po jejichž zpracování se snad dnes volá. Nehledě ani k tomu, že při velkém množství historických otázek nelze předem, před jejich zpracováním, a priori říci, zda a jak souvisí s přítomností, zda a jak jejich rozřešení je jí užitečné a prospěšné, historik musí poznati pokud možná celý vývoj, i jeho složky, jež jsou snad už dávno překonány, ponechávajíc jinak není možno celý dějinný vývoj, t. j. i ty vývojové složky, jež se uplatňují nebo aspoň by se mohly prospěšně uplatňovati i dnes, správně pochopiti; a ostatně i poznání překonaného vývoje není ani přítomnosti neužitečné zjištěním, proč určité složky byly překonány. Konečně pak jisto je, že se určité vývojové složky jeví dnešku překonané jen zdánlivě a že pronikavější proniknutí souvislostí ukáže, že se sice proměnily mnohé formy, ale podstata zůstala, a naopak, že stará forma zůstala lpíti na novém obsahu. A musíme některým historikům tolerovati i zájem o podrobnosti, jevící se snad malicherné; zjišťovati tvar škorní našich pradědečků nebo materiál husitských pavéz není přec jen zřehla nicotné, aby bylo nutné takovou snahu zásadně odmítati. Zlé by bylo jen, kdyby historik chtěl na tom přestat. Historik, stejně jako lékař, musí v mnohých případech užiti pro svou diagnosu zdánlivých nebo i skutečných maličkostí a malicherností, aby dospěl pokud možná k diagnose přesné a odpovídající skutečnosti; je množství případů, kdy domnělá malichernost pomůže historikovi objasniti a osvětliti velkou věc, a historik se nemůže tudíž její pomoci zříkati. A konečně: užitečnost historické vědy nelze chápati jen v duchu strohého utilitarismu; užitečnost historického poznání spočívá mnohem více v oblasti morální než materiální.

Cílem pěstování, studia vojenských dějin československých je tedy poznání celého vývoje vojenského zřízení a jeho jednotlivých projevů jednak na půdě našeho státu, jednak, pokud je uplatňovali příslušníci našeho národa také na cizí půdě, jako na př. byla účast českého vojska na italských taženích římských císařů ve XII. stol., nebo účast českých a slovenských vojáků na tureckých válkách v XV.—XVIII. stol., nebo účast české pobělohorské emigrace v protihabsburských armádách za třicetileté války, či účast našich legionářů na bojích světové války na bojištích ruských, francouzských, italských a srbských. Že se vojenský historik československý nemůže omeziti jen na státní teritorium československé, je nejen s obecného, nýbrž i speciálního vojenského stanoviska tak samozřejmé, že se netřeba o tom více šířiti. Při tom ovšem vojenský historik bude se zvláštní pozorností sledovati ty zjevy v minulosti, jejichž poznání by prospělo dnešnímu našemu vojenskému zřízení, a spojí tak svůj vědecký cíl s cílem praktickým.

Látka dějin čs. vojenství je velmi rozsáhlá, a to jak časově, tak i thematicky. Třebaže v naší literatuře nechybí prací z vojenských dějin československých, přece bylo vykonáno daleko méně než co zbývá ještě vykonati; známe dnes, hlavně zásluhou Tomanovou a prof. R. Urbánka, dějiny vojenského zřízení husitského, možno říci, v hlavních rysech úplně, a pak v hrubých rysech naši vojenskou účast na světové válce v táboře Dohody. O tom však, co bylo mezi tím, máme vědomosti buď velmi povšechné a neúplné, po př. nemáme vědomostí vůbec, a máme-li některé poznatky a představy, čerpáme je ze značné části buď z cizích studií, jež však českého momentu buď neznačí nebo jej zkreslují, či z analogie se stavem evropským, po př. střeoevropským, při čemž se vydá-

váme v nebezpečí, že přenášíme na naši půdu něco, co se na ní neuplatnilo, nebo se uplatnilo jinak, než jinde. Tak na př. o osmileté válce na počátku vlády Marie Terezie, o t. zv. válce o dědictví rakouské, po př. o jednotlivých jejích taženích existují zajisté již početná zpracování se strany rakouské nebo německé, jisto však je, že se vojenskému historikovi, jenž bude tuto válku studovati s československého stanoviska, objeví její historie akcentováním českého momentu v jiném světle než historikovi rakouskému nebo německému, k čemuž ovšem přistoupí i to, že náš vojenský historik užil by také nového, našeho pramenného materiálu, dosud nepovšimnutého. Tedy i to, co bylo již s jiné strany vykonáno, bude nutno, aby bylo od nás přezkoušeno a doplněno. Celkové pak sepsání našich vojenských dějin vskutku vědeckých, t. j. odborně i prakticky potřebných a užitečných, nebude možné do té doby, dokud nebude mít více speciálních prací monografických, které by probraly důkladně buď určité vojenské otázky, nebo určité časové úseky.

V této práci jsme teprve na počátku, takže je mnoho co doháněti. I tu, jako při každé práci, je nutná řádná organizace a skutečné pochopení nejen pro vojenské dějiny samy, ale i pro její podmínky; mám tu opět na mysli, co jsem již naznačil: vojenské dějiny nemůže se zdarem pěstovat ten, komu je to uloženo za úkol, aniž by bylo dbáno toho, zda má pro tento úkol potřebné vědomosti a schopnosti. Jako jinde, také zde musí rozhodovati moment věcný, nikoliv osobní. A pro počátek, dokud nebude mít naše armáda s dostatek svých členů, odborně školených historicky a schopných samostatné vědecké práce historické, bude nutno užiti spolupráce vojáků s odbornými historiky, majícími o vojenské dějiny zájem a potřebné speciální předpoklady pro jejich pěstování.

Takováto spolupráce vyvinula se od několika let v Kruhu pro studium čs. dějin vojenských při Vědeckém ústavu vojenském a po zdařilých počátcích, v nichž se spolupráce obou vzpomenutých elementů dobře osvědčila, možno přistoupiti k podnikům, jež by prohloubily studium našich vojenských dějin a daly mu širší organizační plán a program. Studium našich vojenských dějin naráží na značnou základní nesnáž, spočívající nejen v tom, že je vydáno málo pramenů, nýbrž i, že se o existenci těchto pramenů namnoze ani neví. Je tudíž nejprřednějším úkolem upozorniti na tyto prameny, po př. usnadniti jejich užívání k odborné práci historické.

Neznámé, nebo málo známé prameny k našim vojenským dějinám, jež mám právě na mysli, jsou vojenské materiálie, militaria našeho archivu ministerstva vnitra. Prameny k českým vojenským dějinám tohoto archivu představují, pokud mi známo, ne-li největší, aspoň nejdůležitější vojenský archiv v našem státě, třebaž ovšem tvoří jen malou část tohoto archivu, čítajícího na 100.000 kartonů spisů vedle asi 26.000 kusů rukopisů, 10.600 kusů listin a 7.000 kusů historických map a plánů. Jsou to materiálie, které jdou časově od počátku XVI. stol. až do stol. XIX. a tvoří několik tisíc objemných fascikul se statisíci spisů, badáním dosud velmi málo užitých. Je to pramen, jenž má základní důležitost a bez jehož užítí nelze si představití studium našich vojenských dějin od XVI. do XIX. stol.

Militaria archivu ministerstva vnitra, archivu, sahajícího svými počátky až do XVI. stol. a již v polovici XVIII. stol. odborně spravovaného, netvoří ovšem samostatného a zvláštního archivního fondu v odborném slova smyslu, jak vyplývá z jejich původu (provenience). Nejde o pí-

semnou pozůstalost vojenských úřadů, po př. vojenských orgánů, nýbrž o spisy úřadů civilních, hlavně politických, jejichž kompetence ve vojenských věcech byla v minulosti daleko pronikavější než dnes; k těmto spisům, jež tvoří největší část militarií archivu min. vnitra, přistupují pak písemné pozůstalosti jiné provenience, z nichž zajisté nejproslulejší je registratura Albrechta z Valdštejna, t. zv. Valdsteiniana.

Jak patrně, jde o materiál poněkud odlišného rázu než je materiál vídeňského válečného (vojenského) archivu (Kriegsarchivu), jenž chová pro nás vedle našeho archivu ministerstva vnitra nejvýznamnější prameny pro naše vojenské dějiny; rozdíl mezi prameny našeho archivu ministerstva vnitra a vídeňského válečného archivu spočívá i v tom, že prameny archivu ministerstva vnitra jsou uloženy z velké části v původním nebo aspoň starém uspořádání, tedy v uspořádání organickém a přirozeném, kdežto materiál vídeňského válečného archivu je vlastně umělou sbírkou, vzniklou proti všem odborným principům archivářským tím, že pramenný jeho materiál několikeré provenience byl roztržštěn a uspořádán chronologicky ve dvou velkých umělých fondech, ve sbírce „spisů válečných“ (Feldakten) a „spisů vojenských“ (Armeeakten). Materiál našeho archivu ministerstva vnitra blíží se svým obsahem sbírce „vojenských spisů“ vídeňského válečného archivu, třeba nezřídka jejich obsah, aspoň nepřímý, podává důležité zprávy i o válečných taženích, jež bychom dnes jinde marně hledali. Nutno si v této souvislosti uvědomiti, že pro starší dobu máme vůbec málo přímých vojenských zpráv operačního rázu, jako je podávají dnešní hlášení, plukovní deníky atd.; po této stránce jsme ve starší době odkázáni většinou na nepřímé zprávy a jejich pomocí si válečné události rekonstruovati.

Hlavní skupinu militarií archivu ministerstva vnitra tvoří spisy oddělení t. zv. starého a nového militare, jež pocházejí z l. 1527 až 1835. T. zv. staré militare z l. 1527—1748 vzniklo z činnosti předbělohorské české (dvorské) kanceláře, tedy politického úřadu, jehož působnost se vztahovala nejen na České království, nýbrž na všechny země České koruny, historického českého státu, a pobělohorské kanceláře českých místodržících, jejíž působnost se vztahovala jen na Čechy, jakož i české komory, finančního úřadu pro České království; t. zv. nové militare z l. 1748—1835 vzniklo z působnosti pražského gubernia. Uspořádání t. zv. starého militare je chronologické, jak bylo vůbec zvykem ukládati takto úřední spisy ve starších dobách, kdežto spisy t. zv. nového militare jsou roztržděny věcně v menších časových obdobích (1748—55. 1756—62, 1763—70, 1771—85, 1786—95, 1796—1805, 1806—15, 1816 až 1825, 1826—35). Rok 1835 jako časová hranice t. zv. nového militare závisí jen na náhodné vnější okolnosti. Až do toho roku byla totiž vedena registratura pražského gubernia od r. 1748 podle téhož základního registračního systému, jež vytvořilo sedm základních druhů agend gubernia: věci politické (publicum), věci finanční (camerale), věci průmyslu a obchodu (commerciale), věci sněmovní (diaetale), věci soudní (judiciale), věci vojenské (militare) a věci poddanské (contribucionale). R. 1835 bylo upuštěno od tohoto systému, ale vojenské spisy gubernia pokračují a jsou rovněž uloženy v archivu ministerstva vnitra ve fondu všeobecné registratury gubernia, stejně jako pozdější spisy nového místodržitelství (od r. 1848) prozatím až do r. 1855.

Ovšem jak oddělení t. zv. starého militare, tak i oddělení t. zv. nového militare se nezachovalo na naše doby ani zdaleka v původním roz-

sahu. Dnes čítá oddělení t. zv. starého militare jen na 200 fasciklů, kdežto oddělení t. zv. nového militare jen na 620 fasciklů. Jaký byl původní rozsah t. zv. starého militare, nedovedu povědět a nebude to možno povědět nikdy, poněvadž se, bohužel, původní registraturní seznamy těchto spisů nezachovaly. Původní rozsah a i obsah t. zv. nového militare lze aspoň přibližně odhadnouti ze zachovaných elenchů k původním fasciklům; pokud mohu souditi, dochovalo se na naše doby z t. zv. militare sotva $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{5}$ původního materiálu. Vše ostatní bylo zničeno t. zv. skartováním (jen malou část lze přičísti na vrub ztrátám) při předávání spisů do archivu. Toto skartování dalo se, bohužel, se stanoviska historické vědy zcela neodborně, neboť bylo prováděno pod výlučným hlediskem další úřední potřeby; tím se stalo, že bylo při něm zničeno množství materiálu historicky velmi důležitého a cenného, jenž je z velké části nenahraditelný. Jistou, ač ovšem nedokonalou náhradou za zničené spisy t. zv. nového militare poskytují zachované elenchy a indexy, kdežto zničené spisy t. zv. starého militare zmizely beze stopy, poněvadž se k nim, jak jsem připomněl, žádného původního seznamu nezachovalo.

Leč i tyto pozůstatky představují pramenný materiál mimořádné historické ceny. Jak jsem již poznamenal, zasahovaly politické a finanční úřady v XVI.—XVIII. stol. do vojenských věcí daleko pronikavěji než později a proto zbylé spisy poskytují výhled nejen do rozličných oborů vojenské organisace, verbování a odvodem vojáků a jejich vydržováním počínajíc, nýbrž v době válek i do válečných operací. Výpočet všech oborů, jichž se týkají nebo aspoň dotýkají zachované spisy a jež bych mohl na tomto místě podati, musil by býti pro rozsáhlost látky nezbytně velmi kusý, takže by nepodával správného obrazu, a proto raději od něho vůbec upouštím; jen to poznamenávám, že se s vývojem vojenské organisace mění i obsahový charakter zachovaných spisů, stejně jako je podstatný rozdíl mezi spisy z období míru a z období války. V celku nutno zdůrazniti, že spisy ty mají mimořádný význam zvláště pro strategické otázky, z nich vyniká rozsáhlý podíl, jež měla nejen vojenská, ale i hospodářská, výrobní, správní a komunikační síla českých zemí při určování všeobecných strategických plánů těch dob, a to netoliko v dobách, kdy docházelo k válečným operacím přímo na půdě českých zemí, ale i mimo ně.

Nezapomeňme, prosím, že se pohybujeme v době, kdy český stát tvořil součást habsburské monarchie, původně součást, oddělenou zřetelně od ostatního habsburského panství, později pak, od Bílé hory čím dále tím více pohlcovanou rakouskou monarchií, což se zřetelně projevilo i v podstatných změnách jeho vojenské organisace. A z této doby pocházejí i ostatní prameny archivu ministerstva vnitra k našim vojenským dějinám, jež tvoří jakýsi doprovod obou hlavních oddělení, o nichž jsem před chvílí mluvil.

Zde mi není možné uvádět všechny fondy, jež by platně přispěly při studiu rozličných vojenských otázek, a musím se omeziti jen na upozornění na věci nejdůležitější; ostatně někteří úředníci archivu ministerstva vnitra mají v plánu sestaviti a publikovati co možná v brzké době podrobný soupis všech militarií tohoto archivu, k němuž je dnešní má přednáška jakýmsi úvodem a jenž, jak doufám, bude mít iniciativní a prospěšný význam pro povzbuzení a orientaci studia dějin našeho vojenství. Nelze však pominouti základních fondů archivu ministerstva vnitra, jež jsou časově souběžné s t. zv. starým militare, pocházejíce z l. 1526—1748,

a které chovají značné množství důležitého materiálu vojenského ze století XVI. až XVIII. Je to především fond t. zv. staré a nové manipulace, o jejichž dosti spletitém vzniku jsem uveřejnil základní poučení v nejnovějším, osmém svazku Sborníku archivu ministerstva vnitra, a jež vznikly spojením písemné pozůstalosti české správy politické a finanční (české dvorské kanceláře předbělohorské, pobělohorské kanceláře místodržících a české komory), k nimž přistupuje ještě obsahově a provenienčně adekvátní fond t. zv. spisů nemanipulovaných. Tyto tři fondy čítají zhruba na 2100 fasciкул rozličného obsahu a vojenský materiál je v něm skryt pod rozmanitými hesly. Pro vedlejší země českého státu existují pak pro každou zvlášť samostatné menší fondy, pro Moravu do doby českého povstání, pro Slezsko a Kladsko do konce XVII. stol. a pro Lužici rovněž do počátků českého povstání, v nichž — čítají dnes více než 300 fasciкул, po př. kartonů — jsou rovněž obsaženy důležité vojenské prameny. K těmto fondům velmi cenným doplňkem je rozsáhlá sbírka register české dvorské kanceláře, kanceláře českých místodržících a české komory, v nichž je zachycen aspoň obsah přechýlených spisů, dnes ztracených nebo zničených. Nejznámějším ze všech fondů archivu ministerstva vnitra, obsahujících prameny k českým dějinám vojenským, jest zajisté zmíněná již registratura Albrechta z Valdštejna, Valdsteiniana, jež byla po převratu doplněna převzetím jejích částí z dom. dvor. a státního archivu ve Vídni a o nichž důkladnou informaci uveřejnil dr. Fr. Roubík v II. sv. Sborníku archivu ministerstva vnitra.

Z jiných fondů, které jsou časově mladší než fondy právě uvedené, připomínám jen oddělení spisů o válečných povinnostech (Kriegsprestationen), vzniklých z působnosti pražského gubernia, spisy též provenience o průchodech ruského vojska v době napoleonských válek (Russendurchmärsche) a spisy o legii z r. 1808; a ne jeden důležitý dokument pro vojenské dějiny od doby josefinské nalezne se i v presidiální registratuře pražského gubernia, počínající od r. 1771, a pražského místodržitelství od r. 1848, jakož i v registraturách pražského policejního ředitelství a jeho presidia. Spisový fond vojenské vyšetřovací vojenské komise z roku 1848, jenž byl důkladně popsán dr. O. Odložilíkem v II. sv. Sborníku archivu ministerstva vnitra, je zajisté tak dobře znám, že se nemusím o něm blíže zmiňovati. Tuto letmou a neúplnou pochůzku po vojenských pramenech archivu ministerstva vnitra zakončuji poukazem na oddělení militare, analogická t. zv. novému militare registratury pražského gubernia, v registraturách někdejších krajských úřadů českých z konce XVIII. a z 1. pol. XIX. stol., pokud ovšem tyto registratury jsou dnes již uloženy v tomto archivu.

Tento suchý přehled vzbudil, doufám, aspoň určitý pojem o rozsáhlosti a obsáhlosti pramenů archivu ministerstva vnitra k našim vojenským dějinám stol. XVI. až XIX., pramenů, jež jsou ze značné části jedinečné pro poznání vydržování a doplňování vojska, jeho dislokace a ubytování, výbroje, zásobování, jeho přesunů v míru i za války, opatření invalidů, špionáže a kontrašpionáže, komunikačních vojenských spojení, sociálních poměrů důstojnictva a mužstva, technických vojenských pokroků, vojenského soudnictví, vojenských dodávek, zdravotních poměrů, opatření zajateckých, vojenské kázně atd. atd.; prameny z doby míru jsou přirozeně méně obsáhlé a obsahově méně pestré proti pramenům z válečných období, jež poskytují výhledy namnoze značně podrobné do válečných operací. Naznačil jsem již, že tyto prameny pocházejí z doby,

kdy české země tvořily součást habsburské monarchie a kdy české vojenské zřízení bylo pohlcováno a konečně i pohlceno vojenským zřízením rakouským; pro naše politické dějiny bude velmi zajímavé a důležité podrobně ukázat, jak rakouský centralismus postupoval na poli vojenském a jak se v této oblasti uplatnil nejdříve. Ať je dnešní náš poměr k bývalému Rakousku-Uhersku jakýkoliv, fakt, že náš národ žil od počátku XVI. stol. až do r. 1918 pod nadvládou Habsburků, nelze zprovodit se světa. S periodou rakouské nadvlády je nerozlučně spojen velký kus našich národních dějin a speciálně také dlouhé období českých, po př. československých dějin vojenských právě v době jejich vývoje od zřízení dob starších ke zřízení novověkému a posléze modernímu. Jako celý náš národní život, tak i naše vojenské dějiny jsou spoutány s obdobím habsburského panování nerozlučně a je nezbytné jak z vědeckých, tak i praktických důvodů podrobně je poznati. Nezapomeňme, že ne vždy za této dlouhé periody stáli naši vojáci jen v cizích, habsburských a rakouských službách; jejich účast na př. na tureckých válkách XVI. až XVIII. stol. byla také naším národním zájmem, tím více pak jejich účast na boji proti Prusku za Marie Terezie, kdy pomáhali odvrátiti krajně nebezpečný pokus roztržiti naši národní jednotu, jejíž zachování bylo, jak za to mám, základním předpokladem pro obnovení naší politické samostatnosti po světové válce. A konečně tolikrát již probírané a při tom nepřeborné téma vojenských a válečných dějin třicetileté války; čestný úkol napsati tyto dějiny, jejichž velký kus se odehrával na půdě našich zemí a v nichž český živel vystupuje, stejně jako za světové války, v obou protivných táborech, s českého stanoviska čeká na českého badatele, je-muž ovšem bude nutno nejprve prokrestiti cestu spoustou dosud nedotčených pramenů.

K zpracování naznačených a i mnohých jiných témat z české vojenské historie přispějí prameny archivu ministerstva vnitra zajisté podstatnou měrou. Bohužel však značná část těchto pramenů není organizována tak, aby jejich shledání bylo rychlé a bez podstatnějších nesnází. Většina jich je opatřena starými pomůckami, jejichž hledisko je značně odlišné od hledisek a potřeb našich, takže je zapotřebí velké zkušenosti a podrobné znalosti jejich systémů, aby bylo možno z nich nalézt, co dnešní historik hledá a žádá; lze však doufat, že soupis militarií archivu ministerstva vnitra, o jehož přípravě jsem se již zmínil a v jehož sestavení se uvázali dr. Pešák, dr. Roubík a já, odstraní aspoň část naznačených nesnází a zjedná aspoň základní přehled. Daleko však větší obtíž skýtají některé fondy, k nimž není ani starých důkladnějších pomůcek a jež jsou tak vlastně z největší části nepřístupné. To se týká především nejvzácnějšího fondu z militarií archivu ministerstva vnitra, t. zv. starého militare z l. 1526—1748, k němuž není pomůcky, takže ho nebylo historickým badáním téměř použito.

Při úvahách o pronikavější organizaci studia našich vojenských dějin, k němuž došlo v Kruhu pro studium čs. dějin vojenských, upozorňoval jsem opětovně na nutnost zpřístupnit tento základní pramenný materiál pro vojenského historika XVI.—XVIII. stol., poněvadž jinak poznání naznačené periody zůstane zcela kusé, náhodné a velmi úlomkovité, a jako formu jeho zpřístupnění navrhol jsem vydání stručných regist, v nichž by byl zachycen hlavní obsah spisů a která by tak sloužila buď přímo jako pramen, nebo aspoň jako pomůcka pro studium speciální. Výbor Kruhu pro studium čs. dějin vojenských přiklonil se po důkladné

úvaze k mému návrhu a požádal dr. Roubíka a mne, abychom se této práce ujali.

Jde o dílo, jehož zpracování si vyžádá sice několika let, jež však při pilné práci bude možno dokončiti v období celkem nedlouhém a které bude vydáváno postupně v chronologickém sledu; lze očekávati, že první, po pr. i druhý svazek těchto regist bude moci býti vydán již příštího roku, dovolí-li ovšem tomu finanční prostředky.

Mám za to, že svým rozhodnutím vydati naznačené dílo přispěje Kruh pro studium čs. dějin vojenských podstatně k povzbuzení studia naší vojenské historie, a jsem přesvědčen, že výsledky toho přinesou v několika letech zdárné ovoce. Přál bych si jen, aby se této práci dostalo se strany širší veřejnosti a zvláště se strany rozhodujících kruhů vojenských tolik mravního a i jiného zájmu a podpory, již potřebuje.

Štábní kapitán J. M. S m a z a l:

Plukovní tradice a její pěstování.

(Dokončení.)

Kapitola III.

Pěstování plukovní tradice u nás.

Na předchozích stránkách bylo naznačeno, jak se nazírá na plukovní tradici jinde a jak se usiluje o její prohloubení, využití a soustavné pěstění. Zbývá tedy, abychom si řekli, co se děje u nás a co by se mohlo ještě dělat, aby využití jak prostředků, tak i sil bylo co největší. Z faktů, že bylo rozeepsáno toto téma, že se ustavila při VÚV. zvláštní komise pro studium této otázky, že časopis, věnovaný vojenské metodice, „Vojenská výchova“, zavedl v minulém roce samostatnou, stálou rubriku „Plukovní tradice“, z těchto skutečností by mohlo být usuzováno, že se u nás nevěnuje těmto otázkám, tak vlastním armádnímu organismu, jak jsme viděli na počátku této úvahy, potřebná pozornost a péče. A přece si již předem dovoluji tvrdit, že tomu tak není. Tím ovšem netvrdím, že bylo vykonáno vše. Vždyť jsou známy ze zkušenosti tolikeré případy, jak skvělá plukovní tradice ovládá celý důstojnický sbor a proniká z větší části mužstvo i záložníky, takže se velitel pluku se svými spolupracovníky může honosit krásnými výsledky. Tu jsme však u jádra věci, již měl na mysli patrně i několikrát již citovaný zde autor, gen. J. Birula, když ještě jako plk. gšt. psal obě své práce „Velitel v míru i ve válce“ (Praha, 1930) a „Velitel pluku v míru“ (Praha, 1933). Velitel, především však velitel pluku, je osa, střed, kolem něhož jsou otázky plukovní tradice rozeštrény. Na něm, na jeho osobnosti záleží, zda na ně bude odpověděno kladně či záporně, zda se stanou zdrojem sil, tmelících celé vojskové těleso, či pramenem sil divergentních, centrifugálních, anebo konečně, zaujme-li s ním jeho důstojnický sbor stanovisko indiferentní. A jdeme-li touto cestou dále, snažíce se proniknout až na kloub věci, k jejímu jádru, dojdeme k závěru, který potvrzuje i denní zkušenost. Nám nescházejí předpoklady ani prostředky, nýbrž moc, síla, jež by organizovala, jež by vedla, řídila a usměrňovala, burcovala lhostejné a pobízela liknavé, jež by otvírala oči